

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У МИТНІЙ СФЕРІ

УДК 343.9

В даній статті розглядаються проблемні питання попередження злочинів, вчинених у сфері митної діяльності.

Ключові слова: протидія злочинності, попередження злочинів, митні органи, службова діяльність.

В данной статье рассматриваются проблемные вопросы предупреждения преступлений, совершенных в сфере таможенной деятельности.

Ключевые слова: противодействие преступности, предупреждение преступлений, таможенные органы, служебная деятельность.

The problem questions of warning of crimes, accomplished in the field of custom activity are examined in this article.

Keywords: counteraction criminality, warning of crimes, custom organs, official activity.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Одним із напрямків протидії злочинності є її попередження (запобігання). Попередження злочинності дозволяє забезпечити спокій у суспільстві, безпеку та стабільність суспільства в цілому, дотримання прав та свобод громадян в усіх сферах життєдіяльності. Кримінологічне попередження представляє собою багаторівневу систему державних, суспільних та інших заходів, що спрямовані на усунення причин та умов злочинності, різних негативних факторів, що продукують такі причини та умови, а також обмеження можливостей вчинення нових злочинів. Як зазначають Лунєєв В.В. та Міньковський Г.М., попередження злочинності спрямоване й на

«удержание от перехода или возврата на преступный путь людей, условия жизни и (или) поведение которых указывают на такую возможность» [1, с. 185].

Таким чином, попередження є не лише основним завданням правоохоронних органів, а й цілою системою, комплексом заходів впливу на злочинність. До таких заходів можна віднести заходи різного спрямування: економічні, політичні, ідеологічні, організаційні, технічні, правові, психологічні, культурно-виховні та інші. Така діяльність потребує не лише великої кількості витрат матеріального характеру, а й відповідного забезпечення людськими ресурсами.

Зв'язок проблеми з важливими науковими і практичними завданнями. Обрана тема дослідження відповідає тематиці кримінологічних досліджень в Україні, пріоритетних напрямків наукових та дисертаційних досліджень в системі ДМС України на період 2008-2012 рр., затвердженої планам науково-дослідної роботи Академії митної служби України і кафедри кримінально-правових дисциплін....

Аналіз наукових досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблема попередження злочинності, організація протидії злочинності в цілому та окремим видам злочинів у зв'язку з її складністю та багатоплановістю відображена в роботах багатьох вітчизняних та іноземних дослідників. Загальні питання протидії злочинності та її попередження різними способами, формами та методами висвітлювалися в роботах А.Б. Сахарова, Г.Р. Смолицького, Б.С.Утевського, окремі її види – в монографіях та роботах К.В. Антонова, В.В. Василевича, Б.В. Волженкіна, І.А. Гельфанда, А.А. Герцензона, В.О. Глушкова, О.М. Джужі, А.П. Закалюка, Б.В. Здравомислова, О.М. Костенка, М.Й. Коржанського, Н.Ф. Кузнецової, Н.П. Кучерявого, О.М. Литвака, О.М. Литвинова, В.В. Лунєєва, М.І. Мельника, П.П. Михайленка, Г.М. Міньковського, Г.К. Мішина, В. Рейсмена, О.Я. Светлова, Х. Тама, І.К. Туркевич, М.І. Хавронюка, В.І. Шакуна та багатьох

інших. Перерахувати всіх дослідників неможливо, оскільки вказаний напрямок є досить об'ємним та потребує комплексного підходу

Однак, до цього часу багато питань, що мають важливе значення для практики попередження злочинів у митній сфері, і які не отримали належного розгляду. Питання спеціально-кримінологічного попередження злочинів з боку суб'єктів господарської діяльності та чиновників митних органів не отримали належної уваги зазначених авторів. Тому і виникла потреба у проведенні дослідження саме такого аспекту попередження.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як зазначає І.П. Портнов, - попередження злочинності є не одиничним актом [2, с. 79]. Така діяльність представляє собою цілий ряд послідовних дій, що взаємопов'язані між собою та з виявленням детермінант злочинності. Крім того, попередження безпосередньо пов'язане і з системою заходів, що вживаються в державі, і направлених саме на обмеження проявів злочинності, на усунення її детермінант.

У вітчизняній та зарубіжній кримінології попередження (запобігання) поділяється на декілька рівнів та видів. Виділяється попередження загальне (загальносоціальне, загальнодержавне) та спеціальне (спеціально-кримінологічне). Незважаючи на такий розподіл, кожний із видів попередження здійснюється в суворо визначених межах і спрямовується на різні сфери життєдіяльності суспільства та кожної особи, яка є його членом. Таким чином, попередження злочинності (злочинів) є діяльністю, що має суто соціальний характер. Але дана термінологія дозволяє підкреслити різницю між заходами, безпосередньо пов'язаними з глобальними процесами розвитку суспільства та заходами, спрямованими на боротьбу зі злочинністю [3, с. 285].

Вітчизняні дослідники вважають, що знищити злочинність неможливо, і про це свідчить тривала діяльність правоохоронних органів України за останні 20 років. Так само, не можна повністю знищити ті

детермінанти, якими обумовлюється її існування. Історія розвитку українського суспільства на протязі століть свідчить про процес. Скільки існує держава, стільки й існують негативні процеси та явища, що продукують злочинність, викликають її існування та сприяють вчиненню злочинів в різних сферах життєдіяльності суспільства.

В цілому ряді джерел науково - монографічної літератури зазначається, що повністю ліквідувати злочинність неможливо, так само, як і ті негативні явища, з якими вона взаємопов'язана [4, с. 164]. І незважаючи на постійний прогресивний розвиток суспільства, розвиток культурно-освітньої сфери, правового регулювання діяльності правоохоронних органів, законодавства в цілому, що повинно значно ускладнювати вчинення злочинів, - це не має такого результату, як очікувалося. Це пов'язано з тим, що злочинність, так само, як і цивілізація розвивається, не стоїть на місці. Розвиток суспільства завжди поєднаний з удосконаленням його соціальних, економічних, політичних інституцій, законодавства, але при цьому існують і певні кризові явища, що торкаються різних сфер, і таким чином, сприяють вчиненню злочинів. Однак, як зазначає В.В. Лунєєв, функція загальносоціальної профілактики має місце в процесі розвитку суспільства. «Общесоциальное предупреждение преступности связано с наиболее значимыми и долговременными видами социальной деятельности, осуществляется в процессе решения крупномасштабных социальных задач, непосредственно не предназначенных для предупреждения преступлений, но именно их решение существенно сказывается на уровне преступности» [1, с. 191].

В кримінології виділяється значна кількість об'єктів кримінологічного попередження. Однак, ми згодні з дослідниками у тому, що основу будь-якого попередження завжди складає економічна сфера. Це пов'язано із тим, що базис суспільства, незалежно від його рівня розвитку та політичної структури, форми правління тощо складає економічна основа. Сфера попередження злочинності не відноситься до такої, що

створює нові цінності, - це сфера споживання. Тому, чим вищим є рівень розвитку суспільства, тим більше коштів воно може витратити на протидію злочинності. Таким чином, сфера економічних відносин повинна стати першочерговим об'єктом кримінологічного попередження.

Якщо говорити про попередження злочинів у сфері митної діяльності, то, зважаючи на те, що вона безпосередньо пов'язана із забезпеченням нормальної діяльності економічної сфери, у т.ч. зовнішньоекономічної сфери діяльності суспільства, його промисловості та сфери торгівлі, надання послуг, тощо, - то вона є однією із складових сфери економіки в цілому. На думку Л.І. Абалкіна для ефективної протидії злочинності в сучасному суспільстві необхідна якісно нова модель розвитку суспільства [5, с. 3]. І з цим необхідно погодитися. Зважаючи на те, що Україна має найбільш тісні економічні зв'язки з Росією, як найближчим сусідом та економічним партнером, то побудова такої моделі, на наш погляд, повинна включати і українську державу, врахування її особливостей (економічних, територіальних, політичних тощо).

Але, попередити злочин не можна лише на рівні суспільства. Зважаючи на те, що злочин – це акт індивідуальної поведінки конкретної особи, то попередження злочинності повинно ґрунтуватися і на здійсненні певного позитивного впливу на особу, як члена суспільства та учасника суспільних відносин. Таким чином, загальносоціальне (загальнодержавне) попередження повинно бути спрямоване і на кожну окрему особу, на регулювання взаємовідносин особи та держави в особі її правоохоронних та державних органів, котрі здійснюють попередження злочинності.

Якщо говорити про попередження злочинів в одному із секторів економіки – а саме у сфері митної діяльності, то воно повинно максимально повно й чітко регулювати відносини особи та держави (в особі відповідних органів). Митна політика держави повинна бути спрямована на досягнення такого балансу між інтересами держави та

особи, щоб не обмежувати їх права та інтереси. Держава повинна забезпечити такий баланс сил та заходів державного примусу відносно порушників, щоб не виключити у подальшому здійснення і правомірної діяльності, не «відбити» бажання у інших фізичних та юридичних осіб приймати участь у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, та підтримувати таким чином розвиток економічних відносин в країні.

Вірно зазначає Р.З. Лівшиц, - що кількість надходжень до бюджету перебуває у прямому зв'язку та взаємозалежності з з соціальним захистом населення [6, с. 3].

Це можливо лише за умови пошуку найбільш оптимальних форм та методів захисту державою економічних, правових умов конкурентоспроможної діяльності суб'єктів господарювання з різними формами власності. Також це можливо шляхом забезпечення найбільш прийняттого балансу (співвідношення) на внутрішньому ринку України товарів вітчизняного та зарубіжного виробництва. На сьогоднішній день в Україні такого розумного балансу немає. На ринку переважають товари зарубіжного виробництва, при цьому дуже низької якості та по «бросових» цінах. Такий стан речей, звичайно, не може стимулювати вітчизняного виробника до розширення сфери власного виробництва. Таким чином, політика у сфері експорту-імпорту повинна бути зваженою та доцільною. Тому, можна сказати, що кількість злочинів, вчинених громадянами та юридичними особами при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, - не має тенденції до зменшення. Тому, відповідно, і кількість зловживань, вчинюваних працівниками митних органів, також не може зменшуватися.

Створення відповідних пріоритетів у цьому напрямку повинно зменшити або взагалі усунути цілий ряд причин, що сприяли вчиненню злочинів у митній сфері. Одним із таких напрямів, на наш погляд, повинна стати охорона у сфері економічних та фінансових відносин інтересів держави. І це – головний напрям діяльності держави та митних органів.

Одним із важливих напрямків вивчення діяльності держави є

забезпечення постійного та своєчасного надходження в бюджет держави в цілому та в місцеві бюджети коштів за рахунок податків та зборів, встановлених чинним законодавством. Держава повинна забезпечувати й певний обсяг платежів всіма суб'єктами господарювання (податків та зборів) на різних рівнях (на рівні загальнодержавного бюджету, регіональних, місцевих). Виходячи із цього, митна політика будь-якої держави, і України у тому числі повинна відповідати наступним умовам та принципам:

1. Оскільки митна політика, як будь-яка політика держави, є в першу чергу, правоохоронною політикою, - оскільки покликана захищати інтереси не лише держави, а й інтереси всіх суб'єктів господарювання (юридичних та фізичних осіб).

2. Митна політика є політикою регулятивною, оскільки спрямована на формування бюджетів різних рівнів, на їх підтримання на належному рівні, а також дотримання певного балансу. Такий баланс забезпечується і зберігається завдяки встановленню цілого ряду платежів та зборів до бюджетів різних рівнів. До них можна віднести митні тарифи, митні режими, режими поставок (пільгові та обмежені) та ін.

Таким чином забезпечується права фізичних, юридичних осіб – суб'єктів господарювання, і також інтереси держави в особі її митних органів та бюджетів різних рівнів.

Дотримання таких умов дозволяє значно обмежувати кількість випадків контрабанди та відповідно, і зловживання з боку працівників митних органів. Оскільки належна регламентація діяльності суб'єктів господарювання, котрі працюють не лише на ринку України, а й на ринку інших країн, дозволяє їм здійснювати таку діяльність в межах правового поля. А за його межами – уже порушення закону.

А це потребує при встановленні основних пріоритетів у митній політиці та визначенні основних прийомів та методів в її реалізації забезпечувати поєднання інтересів держави, суспільства та суб'єктів

господарської діяльності. Зважаючи на те, що метою держави є отримання якомога більшої кількості грошових надходжень до бюджету, то відповідно, і митна політика спрямована на теж саме. Забезпечення максимуму бюджетних надходжень можливо за рахунок збільшення експорту - імпорту товарів в Україну. А це, у свою чергу, можливо не лише за рахунок збільшення асортименту товарів, що ввозяться в Україну, а й за рахунок їх зменшення, але при тому, що вартість таких товарів буде високою. Таку картину ми можемо спостерігати на прикладі ввезення в Україну імпортних автомобілів. За останні 10-15 років суми митних зборів та податків зросли у декілька разів. Таким чином, результативність митної політики у напрямку отримання значних надходжень до бюджетів досягається шляхом встановлення високих митних платежів.

Основа для концептуальної моделі вітчизняного законодавства, що регламентує діяльність суб'єктів господарської діяльності, і особливо це стосується суб'єктів підприємництва, пов'язана із забезпеченням ринкової свободи їх діяльності. При цьому необхідно також забезпечити і відповідальність суб'єктів підприємництва за порушення при здійсненні такої діяльності. Головним у даному напрямку повинно стати дотримання умов доцільності, оптимальності та принципу індивідуалізації відповідальності. Лише за таких умов митна політика може бути виваженою та ефективною. Лише такий підхід, на наш погляд, здатний забезпечити таке співвідношення мети отримання прибутку та безпечності для національної безпеки в цілому і для держави, суспільства та кожної особи. Лише така кореляція між шляхами та способами поповнення бюджету дозволяє підтримувати належний баланс з інтересами суб'єктів підприємництва та безпекою особи, суспільства, держави.

Зважаючи на викладене, підтримання на високому рівні митних зборів та платежів держава забезпечує своє існування (в широкому розумінні) та наповнення бюджетів і благополуччя своїх громадян (у вузькому розумінні).

Однак, постійне та неконтрольоване збільшення митних зборів та платежів не повинно стати загрозою і для підприємницької діяльності, обмежити її або зменшити кількість суб'єктів господарювання. Звичайно, що збільшення сум платежів та їх розширення, запровадження нових видів митних зборів певним чином знижує активність суб'єктів господарювання та підприємництва. Одночасно це призводить і до того, що суб'єкти підприємницької діяльності (як фізичні, так і юридичні особи) намагаються покласти весь тягар митних зборів та платежів на плечі покупців. А це означає, що кожен громадянин держави буде відчувати на собі хибні кроки митної політики, обмежувати його споживацькі права та інтереси. Таким чином досягається штучне підвищення цін на товари імпортного виробництва, що не сприяє у кінцевому рахунку розширенню мережі торгівлі такими товарами.

Ми вважаємо, що зменшення злочинів у митній сфері можливо досягти шляхом здійснення виваженої та продуманої на кроки вперед митної політики. Як важливий елемент зовнішньої та внутрішньої господарської та в цілому й економічної діяльності, митна політика залежить від здатності вітчизняного законодавця приймати такі правові акти, що максимально відповідатимуть вимогам сьогодення, тенденціям розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України з іншими державами та забезпечить пошук балансу між інтересами держави і кожної окремої особи.

Так, за період 2012 року до бюджетів всіх рівнів в Україні надійшло понад 161,1 млрд. грн., а сума митних зборів склала 3,680 млрд. грн, що складає 114,7 відсотків від бюджету країни. А це означає, що суми надходжень до бюджетів при продуманій митній політиці у напрямку розширення видів митних зборів та збільшення їх сум дозволить постійно та стабільно поповнювати державний бюджет. А відповідно, й зменшити кількість злочинів, що вчиняються суб'єктами підприємництва при експорті-імпорті товарів в Україну. І як ланцюгова реакція – це дозволить

зменшити кількість зловживань працівників митних органів при реєстрації таких вантажів та наданні дозволів на експорт - імпорт продукції.

Необхідно зазначити, що митні платежі, як одна із складових часток бюджетів різних рівнів має й певні ризики. Так, при здійсненні різних видів підприємницької та господарської діяльності суб'єкти господарювання використовуючи кримінальні схеми для здійснення експортно-імпортних операцій намагаються уникнути передбачених чинним законодавством митних зборів та платежів. А це, у свою чергу, тягне за собою зменшення бюджетних надходжень від митної діяльності. Крім того, така ситуація створює несприятливий фон для здійснення інвестицій зарубіжних партнерів в економіку України, загрожує демпінговим процесам у вітчизняній економіці, зростанню рівня інфляції та виникнення незацікавленості вітчизняного виробника у виробництві вітчизняних товарів народного споживання. Звичайно, що такий стан знову ж таки, призводить до зменшення митних зборів та їх надходження в бюджет. Необхідно відзначити, що й продумана валютна політика у цій сфері повинна бути максимально ефективною та оптимальною. Якісна валютна політика та валютне регулювання може забезпечити не лише зменшення кількості вливань капіталів в національну економіку, отриманих злочинним шляхом, а й дозволить зменшити можливість кримінального накопичення капіталу в самій Україні та зменшенню можливості несумлінних суб'єктів господарювання легалізувати кошти, отримані від незаконної діяльності на території нашої країни (від незаконного обігу наркотиків, зброї, радіоактивних речовин та матеріалів тощо).

Однак, здійснення контролю за останнім видом діяльності можливо досягти лише шляхом здійснення спеціального кримінологічного попередження злочинів у митній сфері. Але, митні органи України не мають права здійснювати оперативно-розшукову діяльність у даному напрямку, що суттєво знижує ефективність їх діяльності у виявленні

кримінальних шляхів та ланцюжків порушення митного законодавства. Можливо, з одного боку, це є вірним, оскільки працівники митниці не обслуговують певну територію, як органи внутрішніх справ чи підрозділи служби безпеки України. Але, без їх допомоги та без отримання гласним та негласним шляхом інформації про злочини, що готуються або вчинені суб'єктами підприємництва чи іншими суб'єктами господарювання, - неможливо.

Висновки і перспективи подальших наукових досліджень у данному напрямку. Таким чином, ми вважаємо, що спеціальне попередження злочинів у митній сфері повинно бути засноване, у тому числі і на можливості використання саме оперативно-розшукових заходів. Зазначений напрям проведення наукових досліджень потребує окремого вивчення та аналізу тих аспектів діяльності інших суб'єктів правоохоронної діяльності, котрі тісно співпрацюють з митними органами і здійснюють саме оперативно-розшукову профілактику злочинів у митній сфері.

Література

1. Криминология / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, В.В. Лунеева. - М., 2004. - С. 185.
2. Портнов И.П. Современные подходы к решению проблемы объекта и предмета профилактики преступности // Государство и право. - 1996. - № 6. - С. 79.
3. Криминология / Под ред. В.П. Кудрявцева и В.Е. Эминова. - М., 2002. - С. 285.
4. Абдульманов А.А. Криминологические и уголовно-правовые проблемы борьбы с массовыми беспорядками. - М., 1998. - С. 164.
5. Абалкин Л.И. Назревшие проблемы // Вопросы экономики. - 1998. - № 6. - С. 3.
6. Кисловский Ю.Г. Контрабанда: история и современность. - М., 1997. - С. 3.